

ACHTERGRONDEN EN DETERMINANTEN VAN RADICALISERING EN TERRORISME

Joop van der Pligt

Wim Koomen

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

ONDERZOEKSINSTITUUT PSYCHOLOGIE

SOCIALE PSYCHOLOGIE

Samenvatting

In dit rapport wordt een overzicht geboden van factoren die een rol kunnen spelen bij radicalisering en terrorisme in het algemeen en in Nederland in het bijzonder. Daartoe is een model opgesteld dat structuur geeft aan de relevante factoren. In het model wordt verondersteld dat pre-condities of achtergrondfactoren, zoals maatschappelijke achterstelling, discriminatie, en isolatie en marginalisering, door de betrokken groepen ervaren worden als dreigingen. Het gaat daarbij niet alleen om objectieve achterstelling en discriminatie, maar vooral ook om de beleving en ervaring daarvan. Daarbij speelt relatieve deprivatie een belangrijke rol; via onder meer processen van sociale vergelijking - het zichzelf met anderen vergelijken op belangrijke criteria- kan de genoemde dreiging als groter worden waargenomen. Sociale vergelijkingen kunnen er ook toe leiden dat een hoger opleidingsniveau in een groep waarin achterstelling optreedt, tot een grotere radicalisering en mogelijk terrorisme leidt. Dreigingen kunnen realistisch en symbolisch zijn, of betrekking hebben op groepswaardering. Realistische dreigingen zijn gebaseerd op de wedijver tussen groepen om schaarse bronnen. Symbolische dreigingen zijn vooral een gevolg van conflicterende waarden en opvattingen, terwijl dreigingen met betrekking tot de groepswaardering zorgen impliceren over de positiviteit van die waardering; men ervaart onvoldoende waardering of zelfs afkeuring door de meerderheidsgroep.

Ook culturele waarden en opvattingen, zoals die over eer en hiërarchie, kunnen, ten dele via dreigingen, van invloed zijn op radicalisering en terrorisme, evenals het sociale klimaat waarin groepen verkeren. Verder kunnen katalyserende gebeurtenissen, bijvoorbeeld geweld tegenover familie, eerder of later in het proces

van radicalisering en terrorisme voor intensivering zorgen. Ten slotte kunnen als achtergrondfactoren persoonlijkheid en demografische kenmerken van personen, zoals geslacht en leeftijd, radicalisering en terrorisme bevorderen. De veronderstelling dat terroristen wat hun persoonlijkheid betreft abnormaal zijn wordt niet ondersteund door de literatuur.

In het model hebben dreigingen op hun beurt onzekerheid en het besef van onrecht tot gevolg, evenals daarmee verbonden emoties zoals angst, boosheid, minachting en afkeer. Bovendien wordt de rol van wraak en haat behandeld. Ook is er een effect van dreigingen op het groepsgevoel; men richt zich in sterkere mate op de eigen groep en neemt afstand van de groep die als verantwoordelijk voor de dreigingen wordt gezien. Voorts kan er een radicalisering gebaseerd op een interpretatie van godsdienst en ideologie optreden. Onder invloed van steunbetuigingen uit de directe of wijdere omgeving en andere sociale beloningen kan radicalisering nog worden versterkt en groepsvorming worden geïntensiveerd.

Daarbij wordt ook de rol van andere groepsprocessen besproken. Groepen kunnen via contacten en discussie extremer worden (groeps polarisatie), zichzelf als onkwetsbaar en superieur zien ('groupthink'), zich isoleren en afsluiten, ook via internet, geleid worden door charismatische leiders, en voorbeelden van terrorisme en terroristische acties overnemen. Daarbij wordt ook ingegaan op de rol van rechtvaardigingsprocessen, zoals het dehumaniseren van tegenstanders, vinden dat eventuele slachtoffers het aan zichzelf te wijten hebben en dat er simpelweg geen andere weg openstaat dan terrorisme. Het rapport wordt afgesloten met een uitgebreidere samenvatting en bespreking van de resultaten. Daarbij wordt onder meer ingegaan op de toepasbaarheid van het model op rechts-radicalisme, de groei en krimp van de aantrekkingskracht van radicale bewegingen, mogelijke interventies en toekomstig onderzoek. Figuur 8 op pagina 76 geeft een overzicht van de besproken factoren en hun plaats in het model.